

Przedmowa	11
Biogramy autorów i redaktorów tomu pierwszego	17
Wstęp do tomu pierwszego	21
DZIAŁ I	
HISTORIA I TEORIE PSYCHOLOGICZNE	23
Rozdział 1. Historia psychologii: Od Wundta do czasów najnowszych	25
1.1. Wundta koncepcja psychologii jako nauki o świadomych przeżyciach	25
1.1.1. Tło historyczno-filozoficzne powołania przez Wundta do życia psychologii jako niezależnej nauki	26
1.1.2. Okoliczności wprowadzenia przez Wundta metody eksperymentu laboratoryjnego do psychologii	27
1.1.3. Nieeksperymentalna psychologia historyczno-kulturowa	31
1.2. Reakcja na psychologię Wundta: szkoła würzburgska, psychologia aktów i psychologia postaci	33
1.2.1. Czy myślenie można badać eksperymentalnie?	33
1.2.2. Przedmiotem psychologii jest aktywne i intencjonalne doświadczenie	35
1.2.3. Psychologia postaci neguje Wundtowską zasadę syntezy twórczej	37
1.2.4. Psychologia postaci jako pierwszy przejaw wielkiego kryzysu psychologii	38
1.3. Funkcjonalizm: psychologia ręczy za filozofię. Zastosowanie zasad psychologicznych w praktyce	39
1.3.1. Psychologia bada umysł w działaniu	39
1.3.2. Funkcjonalizm toruje drogę praktycznym zastosowaniom psychologii	41
1.3.3. Psychologia funkcjonalna jako sprawdzian praktycznej użyteczności pragmatycznej teorii prawdy	41
1.4. Psychologia behawiorystyczna: chwilowy rozbrat psychologii z filozofią	42
1.4.1. Zachowanie – a nie świadomość – przedmiotem psychologii	42
1.4.2. W roku 1913 nie było rewolucji w psychologii	44
1.4.3. Kryzys psychologii tłem intelektualnym wystąpienia Watsona	45
1.4.4. Behawioryzm metafizyczny chwilowym rozstaniem się psychologii z filozofią	46
1.5. Neobehawioryzm: psychologia ponownie brała się z filozofią	46
1.5.1. Behawioryzm Watsonowski maksymalnie uprościł przedmiot psychologii	47
1.5.2. Neobehawioryzm jako mariaż amerykańskiego behawioryzmu z europejskim neopozytywizmem	48
1.6. Psychoanaliza: od aspiracji naukowych do mitu	51
1.6.1. Nieświadoma świadomość	51
1.6.2. Nieświadome jako zjawisko i jako system	53
1.6.3. Psychoanaliza jako teoria osobowości	53
1.6.4. Adlerowsko-Jungowska alternatywa	54
1.7. Psychologia humanistyczna: nauka czy filozofia życia?	56
1.7.1. Psychologia humanistyczna jako reakcja na ograniczenia psychoanalizy i behawioryzmu	57
1.7.2. Samoaktualizacja a samotranscendencja	57
1.8. Zarys historii polskiej psychologii	58
1.8.1. Pierwsze pracownie psychologii eksperymentalnej w Polsce	59
1.8.2. Pierwsze zastosowania psychologii w praktyce	60
1.8.3. Psychologiczna szkoła lwowska i narodziny szkoły warszawskiej	61
1.8.4. Psychologia eksperymentalna Heinricha i kontynuacja jego idei	63
1.8.5. Psychologia polska po roku 1945	64
1.9. Podsumowanie	64
PYTANIA SPRAWDZAJĄCE	66
LITERATURA ZALECANA	66
Rozdział 2. Psychologiczne koncepcje człowieka	67
2.1. Założenia wstępne dotyczące koncepcji psychologicznych	68
2.1.1. Ile jest psychologii?	68
2.1.2. Wspólne założenia	70

2.2.	Koncepcje człowieka w psychologii	70
2.2.1.	Początki	72
2.2.2.	Psychoanalityczna koncepcja człowieka	73
2.2.3.	Behawiorystyczna koncepcja człowieka	75
2.2.4.	Psychologia humanistyczna i jej koncepcja natury ludzkiej	77
2.2.5.	Koncepcja człowieka w psychologii poznawczej	79
2.2.6.	Koncepcja człowieka w socjobiologii	82
2.2.7.	Postmodernistyczna (ponowoczesna) koncepcja człowieka	84
2.2.8.	Koncepcje potoczne człowieka	87
2.2.9.	Metafory stosowane do opisu ludzkiej natury	89
2.2.10.	Wnioski	90
2.3.	Podsumowanie	91
	PYTANIA SPRAWDZAJĄCE	91
	LITERATURA ZALECANA	92

DZIAŁ II

	BIOLOGICZNE MECHANIZMY ZACHOWANIA	93
	Rozdział 3. Psychologia fizjologiczna	95
3.1.	Podstawowe wiadomości o układzie nerwowym	96
3.1.1.	Metody i techniki badań	96
3.2.	Komórka nerwowa	97
3.3.	Organizacja układu nerwowego	103
3.3.1.	Ośrodkowy układ nerwowy	104
3.3.2.	Obwodowy układ nerwowy	108
3.4.	Biologiczne podstawy motywacji	109
3.4.1.	Autonomiczny układ nerwowy i hormony	111
3.4.2.	Podwzgórzowe mechanizmy regulacyjne	114
3.4.3.	Fizjologiczne podstawy motywacji biologicznej	115
3.5.	Mechanizmy aktywacji	119
3.5.1.	Sen	119
3.5.2.	Wzbudzenie i uwaga	121
3.6.	Biologiczne podstawy uczenia się i pamięci	123
3.6.1.	Fizjologiczne podstawy uczenia się	123
3.6.2.	Fizjologiczne podstawy pamięci	125
3.7.	Podsumowanie	127
	PYTANIA SPRAWDZAJĄCE	129
	LITERATURA ZALECANA	129
	Rozdział 4. Psychofizjologia	131
4.1.	Wstęp	131
4.2.	Podstawowe pojęcia i koncepcje psychofizjologii	132
4.2.1.	Zmiany fazowe i toniczne	133
4.2.2.	Prawo wartości początkowej	133
4.2.3.	Odruch orientacyjny, obronny i zaskoczenia	133
4.2.4.	Równowaga autonomiczna	134
4.2.5.	Teoria aktywacji	135
4.2.6.	Specyfika reakcji	137
4.2.7.	Biofeedback	139
4.3.	Aktywność elektryczna mózgu	140
4.3.1.	Generowanie aktywności elektrycznej mózgu	141
4.3.2.	Rejestracja sygnału EEG	142
4.3.3.	Analiza sygnału EEG	142
4.3.4.	Charakterystyka aktywności spontanicznej	145
4.3.5.	Potencjały wywołane mózgu	146
4.3.6.	Klasyfikacja potencjałów wywołanych	147
4.3.7.	Potencjały endogenne	147

4.3.8. Niektóre nowe metody badania czynności mózgu	150
4.4. Aktywność elektryczna mięśni	151
4.4.1. Podstawy fizjologiczne i pomiar	151
4.4.2. Zastosowanie EMG w psychologii	152
4.5. Aktywność oka	155
4.5.1. Ruchy oczu	155
4.5.2. Zmiany szerokości źrenicy	158
4.5.3. Reakcja mrukania	160
4.6. Aktywność układu sercowo-naczyniowego	161
4.6.1. Podstawowe wskaźniki aktywności sercowo-naczyniowej	162
4.6.2. Aktywność sercowo-naczyniowa a procesy emocjonalno-motywacyjne	165
4.6.3. Aktywność sercowo-naczyniowa a procesy poznawcze	169
4.7. Aktywność elektryczna skóry	171
4.7.1. Mechanizm fizjologiczny	172
4.7.2. Wskaźniki i terminologia	172
4.7.3. Reakcja elektrodermalna jako wskaźnik odruchu orientacyjnego	173
4.7.4. Warunkowanie klasyczne reakcji elektrodermalnych	173
4.7.5. Wrodzona podatność na warunkowanie	174
4.7.6. Warunkowanie a procesy świadome	175
4.8. Podsumowanie	177
PYTANIA SPRAWDZAJĄCE	178
LITERATURA ZALECANA	178
Rozdział 5. Psychologia ewolucyjna	179
5.1. Podstawowe pojęcia klasycznej etologii	180
5.1.1. Elementarne składniki zachowania	180
5.1.2. Zachowanie złożone	184
5.2. Socjobiologia i psychologia ewolucyjna	192
5.2.1. Agresja	194
5.2.2. Rozród i opieka nad potomstwem	196
5.2.3. Dzieciobójstwo	199
5.2.4. Życie w grupie	199
5.2.5. Ewolucja społeczeństw	200
5.2.6. Mechanizmy ewolucji zachowań społecznych	202
5.3. Podsumowanie	203
PYTANIA SPRAWDZAJĄCE	203
LITERATURA ZALECANA	203
Rozdział 6. Elementy genetyki zachowania	205
6.1. Podstawowe założenia genetyki zachowania	206
6.1.1. Charakterystyka składników zmienności fenotypowej	207
6.1.2. Pojęcie odziedziczalności	214
6.2. Metody badawcze stosowane w genetyce zachowania człowieka	216
6.2.1. Metoda bliźniąt	216
6.2.2. Studia rodzinne	218
6.2.3. Metoda adopcyjna	218
6.3. Metody analizy wyników: dopasowanie modelu	219
6.4. Podsumowanie	224
PYTANIA SPRAWDZAJĄCE	225
LITERATURA ZALECANA	226
DZIAŁ III	
PSYCHOLOGIA ROZWOJU CZŁOWIEKA	227
Rozdział 7. Wprowadzenie do psychologii rozwoju	229
7.1. Pojęcie zmiany rozwojowej	229
7.1.1. Przedmiot zainteresowań psychologii rozwoju człowieka	230

7.1.3.	Przedmiot rozwoju	233
7.1.4.	Podstawowe pytania psychologii rozwoju człowieka	235
7.1.5.	Modele zmiany rozwojowej	236
7.2.	Modele i strategie badania zmiany rozwojowej	238
7.2.1.	Problemy badawcze psychologii rozwoju człowieka	239
7.2.2.	Obszary i poziomy analizy zmiany rozwojowej	240
7.2.3.	Strategie badań nad rozwojem	247
7.3.	Koncepcje rozwoju człowieka	256
7.3.1.	Poglądy na temat natury zmian rozwojowych	257
7.3.2.	Sposoby wyjaśniania zmian rozwojowych	277
7.3.3.	Jedna czy wiele koncepcji rozwoju psychicznego?	280
7.4.	Podsumowanie	282
	PYTANIA SPRAWDZAJĄCE	282
	LITERATURA ZALECANA	283
	Rozdział 8. Rozwój człowieka w pełnym cyklu życia	285
8.1.	Rozwój w okresie prenatalnym i perinatalnym	287
8.1.1.	Rozwój w okresie prenatalnym	287
8.1.2.	Stadium noworodka	290
8.2.	Rozwój w okresie dzieciństwa	292
8.2.1.	Wczesne dzieciństwo	292
8.2.2.	Średnie dzieciństwo – okres od 3 do 6 lat	299
8.2.3.	Późne dzieciństwo – okres od 7 do 11 lat	306
8.3.	Okres dorastania	309
8.3.1.	Dojrzewanie biologiczne	310
8.3.2.	Rozwój motoryczny	310
8.3.3.	Rozwój psychoseksualny	311
8.3.4.	Zmiany w sferze poznawczej	311
8.3.5.	Rozwój tożsamości	314
8.3.6.	Światopogląd młodzieży	315
8.3.7.	Zmiany w sferze społeczno-moralnej	315
8.4.	Rozwój w okresie dorosłości	317
8.4.1.	Wiek młodzieńczy	317
8.4.2.	Człowiek dorosły	320
8.5.	Starzenie się, umieranie, koniec drogi życiowej	324
8.5.1.	Biopsychologiczny obraz starości	325
8.5.2.	Zmiany funkcji psychicznych	325
8.5.3.	Bilans życia	326
8.5.4.	Wydarzenia życiowe w starości	326
8.5.5.	Śmierć i żaloba	327
8.6.	Ku czemu zmierza rozwój – rola aktywności własnej w rozwoju	329
8.7.	Podsumowanie	331
	PYTANIA SPRAWDZAJĄCE	332
	LITERATURA ZALECANA	332
	DZIAŁ IV	
	METODOLOGIA BADAŃ NAUKOWYCH I DIAGNOSTYCZNYCH	333
	Rozdział 9. Poznanie naukowe – poznanie psychologiczne	335
9.1.	Cechy charakterystyczne poznania naukowego	335
9.1.1.	Wiedza naukowa – zasada racjonalności	336
9.1.2.	Schemat poznania naukowego – indukcyjnistyczny versus hipotetyczny	337
9.1.3.	Cele poznania naukowego – wewnętrzne i zewnętrzne	340
9.2.	Język psychologii jako nauki empirycznej	340
9.2.1.	Zmienna	341
9.2.2.	Zmienność – wariancja jako miara zmienności wyników	343
9.2.3.	Istotność – statystyczny sens istotności	348

9.3. Proces badania naukowego w psychologii	349
9.4. Podsumowanie	353
PYTANIA SPRAWDZAJĄCE	354
LITERATURA ZALECANA	354
Rozdział 10. Podstawowe modele badawcze: eksperymentalny i korelacyjny	335
10.1. Model eksperymentalny	357
10.1.1. Charakterystyka modelu eksperymentalnego	357
10.1.2. Podstawowe plany eksperymentalne i quasi-eksperymentalne	364
10.1.3. Trafność planu eksperymentalnego	368
10.1.4. Pretest zmiennej zależnej – problemy metodologiczne	374
10.1.5. Zalety i wady planów eksperymentalnych „zero-jedynkowych”	381
10.2. Model korelacyjny	381
10.2.1. Związek korelacyjny a związek przyczynowo-skutkowy	382
10.2.2. Siła związku między zmiennymi	383
10.2.3. Podstawowe współczynniki korelacji między zmiennymi	384
10.3. Podsumowanie	385
PYTANIA SPRAWDZAJĄCE	386
LITERATURA ZALECANA	387
Rozdział 11. Podstawowe metody badawcze – teoria i praktyka testowania	389
11.1. Operacjonalizacja terminów teoretycznych: czynnik, wielkość, zmienna	389
11.1.1. Procedura operacjonalizacji – podstawowe założenia	391
11.1.2. Etapy procedury operacjonalizacji	394
11.2. Teoria testów psychologicznych: ABC psychometrii	400
11.2.1. Definicja testu psychologicznego	401
11.2.2. Kto jest uprawniony do posługiwania się testami psychologicznymi?	403
11.2.3. Podstawowe założenia klasycznej teorii testów psychologicznych – pojęcie rzetelności testu psychologicznego	404
11.2.4. Trafność testu psychologicznego	408
11.2.5. Normalizacja testu psychologicznego	411
11.2.6. Standaryzacja i obiektywizacja testu psychologicznego	414
11.3. Adaptacja kulturowa testów psychologicznych	415
11.3.1. To, co wspólne, i to, co specyficzne dla porównywanych warunków kulturowych, a praktyka adaptacji testów	416
11.3.2. Zasady adaptacji lingwistycznej	418
11.3.3. Czy możliwe jest skonstruowanie testu niezależnego kulturowo?	420
11.3.4. Kryteria równoważności testu	423
11.4. Stronniczość testów psychologicznych	426
11.4.1. Pojęcie stronniczości testu psychologicznego	427
11.4.2. Metody badania stronniczości – kryteria zewnętrzne	428
11.4.3. Metody badania stronniczości – kryteria wewnętrzne	430
11.5. Podsumowanie	432
PYTANIA SPRAWDZAJĄCE	434
LITERATURA ZALECANA	434
Rozdział 12. Podstawowe metody badawcze	437
12.1. Obserwacja, wywiad i rozmowa psychologiczna	438
12.1.1. Źródła danych obserwacyjnych	439
12.1.2. Posługiwanie się metodą obserwacji w psychologii	441
12.1.3. Wykorzystanie rozmowy i wywiadu w psychologii	445
12.1.4. Zasady prowadzenia rozmowy i wywiadu psychologicznego	446
12.2. Testy inteligencji i zdolności	448
12.2.1. Cechy testów	449
12.2.2. Rodzaje testów	450
12.2.3. Typy zadań testowych	453
12.2.4. Wybrane testy	460
12.2.5. Uwagi krytyczne pod adresem testów	467
12.3. Kwestionariusze osobowości	469
12.3.1. Kwestionariusz osobowości jako metoda badawcza	470

12.3.2. Kwestionariusz jako metoda badania osobowości	482
12.3.3. Przeszłość i przyszłość inwentarzy	489
12.4. Testy projekcyjne	491
12.4.1. Metoda projekcyjna	491
12.4.2. Konstrukcja testów projekcyjnych	492
12.4.3. Test projekcyjny jako narzędzie diagnozy psychologicznej	496
12.4.4. Charakterystyka wybranych testów projekcyjnych	499
12.5. Symulacje komputerowe	503
12.5.1. Precyzja i kompletność modelu	503
12.5.2. Emergencja	505
12.5.3. Dynamika	507
12.6. Problemy teoretyczne diagnozy psychologicznej	509
12.6.1. Pojęcie diagnozy w psychologii	509
12.6.2. Etapy procesu diagnozowania	510
12.6.3. Sposoby ujmowania procesu diagnozowania	513
12.6.4. Zachowania testowe i rzeczywiste (pozatestowe) jako przedmiot interpretacji	514
12.6.5. Diagnostyka tradycyjna a diagnostyka behawioralna	515
12.6.6. Diagnoza czy terapia?	516
12.6.7. Diagnozowanie jako czynność poznawcza	517
12.6.8. Etyczne problemy diagnozy	518
12.7. Podsumowanie	519
PYTANIA SPRAWDZAJĄCE	521
LITERATURA ZALECANA	521
Rozdział 13. Problemy etyczne badań naukowych i diagnostycznych	523
13.1. Standardy etyczne prowadzenia badań psychologicznych z udziałem ludzi w roli „obiektów” badanych	524
13.2. Czy psychologowi wolno okłamywać osoby badane?	529
13.3. Czy psycholog może zadawać cierpienie?	532
13.4. Aspekty etyczne związane z wykorzystywaniem testów psychologicznych w badaniach naukowych i diagnostycznych	533
13.5. Podsumowanie	536
PYTANIA SPRAWDZAJĄCE	537
LITERATURA ZALECANA	537
SŁOWNIK	539
BIBLIOGRAFIA	587
INDEKS RZECZOWY	627
INDEKS NAZWISK	633
SPIS I ŹRÓDŁA FOTOGRAFII	639